

Inmiddels overbodig.

In de loop der jaren heb ik, bij het doorlezen van Craandijk's Wandelingen, kenmerkende stukjes overgetypt of gescand. Bij de keus van die citaten ging het vooral om de sfeer en de schrijffrant: impulsief, sentimenteel, vaak nostalgisch en getuigend van liefde voor en beleving over land en volk.

In dit 'samenraapsel' is hier en daar een eigen samenvatting of commentaar geslopen. Er staan ook stukjes tussen uit Craandijk's Wandelgids, die los staan van de Wandelingen. Het geheel is hier opgenomen om naast alles wat we over Craandijk schreven hem ook zelf aan het woord te laten.

Als het goed is staat boven elk stukje eerst het wandelingnummer volgens de 'Lijst van wandelingen in de verschillende drukken', gevolgd door het paginanummer uit de 2e/3e druk. Waar in plaats van een wandelingnummer 'wg' staat, gaat het om een citaat uit de Wandelgids.

Inmiddels is dit hoofdstuk eigenlijk overbodig geworden, want DNBL, de digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren, heeft Craandijk's Wandelingen in zijn geheel op haar website gezet. Inclusief de lithografieën van P.A. Schipperus. Te zien op <http://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id=craa001>

70-285

Sedert onze wandeltocht door de Graafschap in den zomer van 1875 is die schoone en belangrijke landstreek vrij wat gemakkelijker te bereiken en te bereizen. De spoorlijn van Zutphen op Winterswijk heeft stations te Vorden en te Ruurlo, behalve nog een paar halten ten behoeve der buurtschappen. Ruurlo is bovendien aan Hengelo en Enschede, evenals aan Zevenaar, verbonden en de stoomtram van Deventer op Borculo rijdt door Lochem en Barchem. 't Blijft altijd nog waar: wie de Graafschap regt wil genieten, die moet haar te voet doorwandelen. Wie haar niet kent en er niet meer van ziet, dan hij door de ramen van spoor- of tramrijtuig kan opvangen, zal er slechts een zeer oppervlakkigen en misschien zelfs een tamelijk ongunstigen indruk van medenemen. Maar nu 't ons niet om een eerste kennismaking te doen is, is 't ons verre van onaangenaam, dat zoveel ijzeren armen de niet ligt genaakbare schoone aan haar afzondering hebben ontrukkt.

10-268

Gij kunt lang in Twente verkeerd hebben, zonder te weten hoe de menschen, die gij dagelijks ziet, eigenlijk heten. [...] De landbewoner is gul en gastvrij. Gaarne ontvangt hij u bij zijn vuur van rijshout en plaggen en praat over allerlei dingen, terwijl de vrouw koffij schent en 'stoete' op de ronde klaptafel zet. Gij doet hem te meer genoegen, naarmate gij meer daarvan gebruikt. Maar vraagt gij hem, of hij soms nog oude papieren heeft, dan kruipt hij terstond in zijn schulp, dan wordt hij teruggetrokken en wantrouwig. Dat iemand voor zijn genoegen oude zaken opspoort, kan hij zich niet voorstellen. Daar moet iets achter zitten! Hij is bang voor een proces. 't Kan zijn, dat iets van de oude vrees voor de drosten hem nog in 't bloed, een 'heer' eene plooi in 't volkskarakter is geworden. Misschien komt bij sommigen ook wel de consciëntie in 't spel. Men zegt, dat het bij de markeverdeling niet altijd naar regt is gegaan.

44-

De weiden zijn met runderen bezaaid en op de bouwlanden begon reeds de oogst. Hier valt het koren voor de hand des maaiers, ginds staat het in schoven, elders wordt het opgeladen.

44-178

Hier vinden wij ook een 'estamiet', waar ons in een nette kamer een voedzaam maal wordt bereid, en in den hupschen kastelein treffen wij een' man aan, met de landstreek en hare geschiedenis genoegzaam bekend niet alleen, maar ook gaarne bereid, ons naar het eigenlijke doel van ons vertoef alhier [...] te begeleiden.

33-1,2

't Is niet zonder reden, dat de geschiedvorser belangstelt in die oude burgten en edele huizen, wier bouwstijl en inrigting, ondanks de veranderingen door den tijd aangebragt, nog altijd van gansch andere behoeften, dan die wij kennen, blijven getuigen. [...] Om het verledene te begrijpen, is de kennis van huis en landstreek, door de voorgeslachten bewoond, van groote waarde. De gebeurtenissen worden beter begrepen, als het toneel, waarop zij voorvielen, ons goed voor den geest staat, en ook in dat opzigt hebben die oude kastelen en die aartsvaderlijke landschappen geschiedkundige betekenis, zelfs al viel er niet veel bijzonders in voor.

31-13

De onvermijdelijke medepassagier, die nooit nalaat, uit den grond op te rijzen, zoo vaak een veerpont zal overgaan, verschijnt ook hier als een spookgestalte, niemand weet van waar. Tussen Reuver en de Maas hebben wij geen levend wezen gezien.

44-189

Maar daar komt de trein reeds. Hij snort ons voorbij. Hij houdt stil aan 't station. Nu de voeten gerept! Nu de hitte niet geacht, noch het mulle zand! [...] Maar 't was in het zweet onzes aanschijns gehaald!

44-196

[om zo weinig mogelijk tijd te verliezen] hadden wij de duisternis van den avond gebruikt tot den spoorrit naar Beek, om 's morgens vroeg tot een nieuwe wandeling gereed te zijn. Vooraf hadden wij ons vergewist, dat te Beek logies was te vinden.

44-

Tijdig genoeg zijn wij aan 't station Herzogenrath terug, om nog een deel van den middag en den avond in Aken door te brengen. 't Behoort tot de voordeelen van Valkenburgs ligging, dat twee zoo belangrijke steden als Aken en Luik van

daar in korten tijd en met weinig kosten te bereiken zijn. Maar aangezien noch de keizerstad, noch de bisschopsstad tot onze Nederlandsche steden behoort, blijven pen en potlood bij onze bezoeken aldaar in de schede.

44-244

Wat ons herwaarts voert is de begeerte, den herder van oud-Vroenhoven te bezoeken in zijn woning daar in Wilre, want die herder is seders een paar jaren pastoor Habets, [...] bij wie ieder aanklopt, die omtrent Limburg iets weten wil, en bij wien niemand vergeefs aanklopt. Dat de regenbuijen, die met telkens korter tusschenpoozen den ganschen dag zijn gevallen, thans tot een' aanhoudende motregen zijn overgegaan, zou ons zeker vrij wat meer hinderen, waar in den omtrek zooveel schoons te zien is, als de studeerkamer ons niet zóóveel ter vergoeding aanbood, dat wij er bijna de vrije natuur door vergeten zouden.

23-283

Voor voetgangers is er weinig afwisseling, en wat er te zien is, laat zich evengoed rijdende opmerken. Wij moeten ons evenwel van afzonderlijke rijtuigen voorzien, want openbare middelen van vervoer zijn er op het eiland niet, en het rijden is er niet goedkoop.

[...] De boot komt in den laten middag of tegen den avond in Middelharnis aan, en wij kunnen hier goed nachtverblijf vinden, om 's morgen vroeg op te breken en den dag aan het bezoek aan Westvoorne (Goeree) te besteden. De volgende nacht zal dan in Goeree worden doorgebracht, en een wagen van daar zal ons naar het Dirkslandsche sas moeten brengen, op zulk een uur, dat wij te Hellevoet de boot naar Rotterdam nog niet vertrokken vinden.

23-302

Hier (Goeree) vinden wij onze rustplaats en de den gouden leeuw een eenvoudig, maar zeer voldoende logement.

wg- 1

Zou het niet mogelijk en wenschelijk zijn, een handig boekje te geven in den trant der Wandelingen, maar iets anders ingericht en veel beknopter, waarin enige uitstapjes in Nederland worden aanbevolen, geschikt om in een vier- of vijftal dagen te maken? Mijn vriend Tjeenk Willink vroeg mij iets dergelijks en zelf had ik er ook wel eens aan gedacht.

wg- 49

Als proeve deel ik een wandeltocht van een zevental dagen in heiden en bosschen mede, zooals die in hoofdzaak in den zomer van 1890 gedaan werd.

wg- 50

Noot: In den regel heeft schrijver dezès de wandelingen, die hij aanbeveelt, zelf gedaan. De omtrek van Putten heeft hij ook herhaaldelijk bezocht. De laatste tocht aldaar geschiedde echter onder het welwillend geleide van den heer Van Eeghen, burgemeester van Putten, die ons met zijn rijtuig door de bosschen en wildernissen voerde. Daarom zagen wij in een pragtigen rid van een vijftal uren veel meer dan een wandelaar, in die streken vreemd, kan verwachten. Zoveel doenlijk is echter de wandeling met het oog op voetgangers ingericht.

wg- 63

Dicht bij 't station (Loenen) [...] en slechts een weinig verder het statige kasteel Ter Horst, met zijn prachtig geboomte en zijn breede vijvers. Voor het huis liggen de stallen aan een korte, maar schoone lindenlaan. De hooge, deftige hardsteenen voorgevel dagteekent uit het begin van de vorige eeuw, toen hier de hoofdingang werd gemaakt, die tot dusver in den tegenwoordigen achtergevel was. Vooral die achtergevel is uitnemend schildkrachtig door zijn wel bewaard antiek karakter, maar ook de zijgevels hebben nog in hoofdzaak de vorm behouden, waarin het kasteel in 1557 door Wijnand Hackfort werd gebouwd. Op enigen afstand achter het huis met zijn door hagen ingesloten tuinen vindt men een eikenbosch

wg- 75

Maar wie niet altijd de gebaande wegen begeerlijk acht, wie de eenzame heide lief heeft, kan er ondanks ontbering en vermoeienis zich een rijk genot bereid vinden. [...] Wij konden er den trein naar Arnhem nog halen en reden in de avondschemering met den stoomtram naar Wageningen, om er onze tenten voor een paar dagen op te slaan in het goede, maar dure hotel de Wereld.

wg-108

De ouderwetse, deftige staten, in de plaats der voorvaderlijke sterkten nabij ieder dorp gesticht, zijn nagenoeg alle gesloopt en sedert de groote landbezitter niet meer als een koning in miniatuur op zijn goederen heerschen kan, sedert de 'grietman' niet meer als een soort godheid op aarde wordt geëerbiedigd en gevreesd, vooral sedert de zware belastingen den rijke hebben weggejaagd, om allen druk te laten rusten op wie blijven moesten, heeft menig Friesch edelman en aristocraat de grond zijner vaderen verlaten, om zich elders te vestigen, waar hij meer voor zijn levensgenot vond. Jaar op jaar vielen er heerenhuizen onder den moker en plantsoenen onder de bijl, en hoort men in Friesland nog niet zelden spreken van 'een slot' -het slot van den heer A. of mevrouw B., het slot van den burgemeester, den notaris, den dokter, - al te groote gedachten moet de vreemdeling zich van die 'sloten' niet vormen.

wg-112

Op een gewonen dag kan men tijdig genoeg in de hoofstad van Friesland aankomen om de stad te doorwandelen en den avond in Leeuwardens oogappel, 'ons Prinsentuin' door te brengen. (Volgens de dienstregeling in den zomer 1891 11 u uit Bolsward, 11,45 uit Sneek, -- 4,02 uit Sneek, 4,35 te Leeuwarden. Men lette er vooral op, dat verschillende treinen niet iedere dag lopen.)

wg- 132

Sedert Nijmegen door verschillende spoorweglijnen toegankelijk is gemaakt, kan men des morgens reeds bij tijds daar aankomen. Uit de hoofdstad is de kortste weg over Amersfoort-Kesteren. Men is dan omstreeks tien uur ter plaatse.

wg-136

Maar het geboomte van Hulsen is, helaas! geveld, de toren die van het Huis te Hatert is overgebleven, betekent niet veel

wg-148

De korste weg uit het hart des lands naar Maastricht en Valkenburg is die over Eindhoven-Valkenswaard. Daar gaat men de grenzen over en spoort door een gedeelte van België, waar tal van namen van dorpen en stations herinneringen uit den tiendaagschen veldtocht opwekken. Te Hasselt stapt men over en heeft men doorgaans een paar uur oponthoud. Dan gaat het naar Maastricht, waar voor Valkenburg weer van trein verwisseld wordt.

wg-157

In Valkenburg mag men wel minstens een twee- of drietal dagen zijn hoofdkwartier vestigen.

wg-201

Het eertijds zoo poëtische Huis te Vorden met zijn schilderachtige watermolen, de reusachtige linde op het voorplein en het wilde bosch, is sedert enige jaren gerestaureerd en wordt weer bewoond. 't Is thans omringd met bordjes, waarop Verboden toegang staat te lezen. Misschien is 't nog wel vergund een blik te werpen op de molen [...] en op de linde. Voor 't overige betreurt zeker menigeen, het recht van den eigenaar erkennend, de sluiting van een der dichtstbijzijnde plekjes van ons vaderland.

wg-202

Bij het deftige Huis te Ruurlo vindt men heerlijk hout en een watermolen. Het schoone, uitgestrekte park bij het kasteel is onder geleide te bezichtigen. Eertijds was de toegang, op aanvraag, vrij, maar ook hier is misbruik van groote welwillendheid gemaakt.

wg-213

Bij Hummelo ligt het voormalige landgoed Enghuizen. Het uitgestrekte park met prachtig geboomte, vorstelijk aangelegd en uitstekend onderhouden, behoort tot de schoonsten in den lande. Het groote, deftige herenhuis heeft een gunstige ligging, zoowel door het gezicht, dat men uit den omtrek en uit het park er op heeft, als door de vriendelijke en trotsche landschappen, die men naar alle kanten overziet. Indertijd althans was de vrije wandeling met de meest onbekrompenheid welwillend overal toegestaan en ons is nog niet ter ore gekomen, dat het geheel of ten deele gesloten zou zijn. Enghuizen is niet gebouwd en aangelegd in den stijl, die tegenwoordig in de mode is, maar 't is een voortreffelijke proeve van den smaak, die een halve eeuw geleden heerschte.

10-

(...) Terwijl wij dus te Hengelo ons hoofdkwartier vestigen, hebben wij gelegenheid, togten en uitstapjes in den omtrek te maken. Met de keuze van die plaats als punt van uitgang is evenwel niet gezegd, dat wij bij voorkeur van den spoorweg gebruik zullen maken. Die kan ons natuurlijk de noodige diensten bewijzen, maar wie Twenthe wil leeren kennen, die neme den wandelstaf in de hand en vreeze voor wat vermoeyenis niet.

HENGELO

Waar nu de straatwegen naar Borne en Oldenzaal zich splitsen, is bouw- en weiland, door een groot eikenbosch begrensd, een overblijfsel uit den tijd, toen een eekhoortje, naar het volksverhaal, van Twickel naar Oldenzaal kon loopen, zonder op den grond te komen. De oude, nog bestaande wegen, waar Hogendorp in zijn koets met vier paarden reed, slingerden zich met groote krommingen door het veld en langs de boerenerven. Aan de beek, een weinig Oostelijk, is een wateroliemolen. Ook de Deldensche straatweg is er nog niet. De straatwegen kwamen omstreeks 1830 gereed. De tegenwoordige Hervormde kerk is nog niet verrezen, maar een weinig Westelijk opent zich een breede laan. Wij hadden zooeven er niet op gelet en het zou weinig de moeite geloond hebben, als wij toen het open pad hadden gevolgd, dat ons naar een boerenhuis zou hebben geleid. Toch zou 't onze aandacht niet zijn ontgaan, dat die boerderij op een stuk lands te midden eener ruig begroeide gracht ligt, en gij vermoedt, hier iets uit ouden tijd te vinden. Werkelijk stond hier tot omstreeks 1821 het huis te Hengelo. Hogendorp zag het reeds "in groot verval en onbewoond,"

4-14

En als zij stuk gereden is door zware vrachten, als het kuil op kuil en gat op gat is, als na den hooitijd niets meer aan de weg wordt gedaan, tot de nieuwe zomer er weer nieuwe prikken (takkebossen) brengt, -het moet een genot zijn met een jufferachtig heertje een paar uur op zulk een prikkenweg in een sjees te rijden. Schrijver dezès heeft meermalen dien weg bereden, maar nooit in gezelschap, waaraan 't zo goed besteed zou zijn.

6-48

Heilig is ons de plegtige stilte van het bosch, waar wij als alleen zijn met den grooten Schepper, den onzienlijken Werkmeester; maar vrolijk gaat het hart ons open, als wij de natuur zien bewoond en beheerscht door den mensch, die haar krachten gebruikt en haar gaven geniet, medearbeider Gods en schepper onder God, Die alle dingen aan zijn voeten onderworpen heeft.

13- 51

En uw gids schrijft niet voor den vreemdeling. Den *landgenoot* tracht hij het vaderland te doen kennen.

13- 54

Wij hebben het laatste gedeelte van den weg niet wandelend afgelegd. Het geluk heeft ons gediend. Al zien wij tegen een frisse wandeling niet op, toch was 't ons niet onaangenaam, dat een jonge boer ons met een' ledigen kapwagen achterop kwam en ons uitnodigde, met hem te rijden.

13- 65

Dit is zeker, dat ik 't niet laten kan, te denken aan de geheimzinnige fjords van het noorden met hun aangrijpende majesteit. En dit is ook zeker, dat ik het eenvoudige Friesche landschap op dien morgen aangrijpend schoon vind. (Aant.p. 89: Het eigenaardige van het Hardangerfjord in Noorwegen, waaraan ik bij de vaart op de Friesche wateren dacht, trachtte ik te schetsen in een stukje, geplaatst in den Almanak Flora, voor het jaar 1876.)

50- 93

't Moet erlijk worden erkend, dat niet enkel het vele, dat elders onze opmerkzaamheid vroeg, ons tamelijk lang uit friesland verwijderd hield. [...] 't Ise de oude klagt, dat Friesland zo arm is aan behoorlijke reisgelegenheden. Weinig of niets is er nog veranderd, sedert wij er de laatste keer vertoefden. 't Heeft wat in, eer een reisplan kan worden gemaakt,

dat in den minst mogelijke tijd het meest mogelijke voordeel belooft. [Volgt een nadere uitweiding over de reismogelijkheden; vaak niet dagelijks en niet op elkaar aansluitend.]

50-127

Alles voorspelt een heerlijken dag. Wij wisten toen nog niet, hoe dreigend de middag zou worden, wat stroomen van regen ons de avond zou brengen. De meest beproefde weerkennis werd in de Augustusmaand van 1881 beschaamd.

50-153

Ons wacht morgen nog een vermoeiende dag, want niet later dan vier uur in den middag moeten wij Sloten weer verlaten, om voor 't vertrek van den laatsten wagen naar Heerenveen te Joure te zijn. En willen wij in die tijd het Gaasterland zien, dan moeten wij vroeg uit de veren. De kastelein te Sloten heeft voor een goeden maaltijd gezorgd en de bedden in de menige bedsteden op de groote bovenkamer laten niets te wenschen over. Sloten begint ons mee te vallen en met goede hoop voor den Gaasterlandschen togt gaan wij te ruste. Wee onzer! Hoe graauw is het dagligt, dat door de ruiten schijnt! Hoe onheilspellend buldert het om het huis! Hoe verdacht biggelen er druppels langs de glazen! [...] Storm en regen verenigen zich weer, om ons tegen te werken. [...] Toch moet het er op gewaagd. Wij zijn nu eenmaal hier.

30- 53

(...) dat toeschietelijkheid en voorkomendheid niet tot de hoofddeugden van de stoere mannen van het Noorden behooren. Onder de kasteleins met name zijn wonderlijke snuiters, die het als hun ideaal schijnen te beschouwen, zoo weinig mogelijk gasten te hebben. Die te Zuidbroek maken geen uitzondering. Het ongestuurd lokaal van den een', ter regterzijde van de straat, verlaten wij onmiddellijk. Het tweede, aan de linkerhand, verlaten wij niet, omdat wij uitgehongerd en vermoeid zijn en de regen, die ons reeds lang gezelschap hield, nu bij stroomen begint neder te vallen. En zie, wij komen half als vijanden, wij scheiden den volgenden morgen als de best mogelijke vrienden.

42- 80

Ons punt van uitgang is de hoofdstad (Assen). Een der voordelen, daaraan verbonden, is, dat wij daar rijtuig kunnen bekomen, naar de behoefte van onzen togt. 't Verdient aanbeveling zich daarvan te voorzien, wanneer de tijd min of meer beperkt is. De afstanden zijn groot, al vreezen wij geenszins een kloeken dagmarsch, daar zijn gedeelten, waar wij, zonder schade voor 't natuurgenoet en met winst voor den tijd, van een' wagen gebruik kunnen maken.

3- 7, 8

De behandeling van de gevangenen is veel menselijker geworden en de regtspleging veel minder barbaarsch. Toch is de vrees beschaamd dergenen, die profeteerden dat de afschaffing van pijnbank en rad de misdaden aanmerkelijk zou doen toenemen. [...] ik weet het wel, dat het hoogst moeilijk is, de misdadigers niet ten koste van den eerlijken ambachtsman te bevoordelen, en dat de uitmuntende verzorging haast een premie op kleine misdrijven schijnen kan; [...] Maar zeker heeft het moderne stelsel de bijtende sarcasmen niet verdiend, waarmede Charles Dickens het in zijn David Copperfield heeft gegeeseld. [Craandijk was toen hij dit schreef ook gevangenispredikant in Rotterdam]

3- 8

En terwijl onze groote dagbladen alles schijnen te doen, om burgers van hetzelfde vaderland tegenn elkander op te hitsen, kunnen wij de donkere herinneringen van de kamer van Cornelis de Wit en van het 'groene zoodje' nog niet missen.

3- 30

Mogt onze Tweede Kamer eens tijd vinden en tijd laten tot het bewerken van een goede wet, die de overgang tusschen gevangenis en vrijheid regelt!

12- 69

Wat in de dertig eerste jaren van onze eeuw is gesloopt, vernield, verwoest, verstrooid door de algemeen heerschende onverschilligheid voor vaderlandsche kunst en oudheden, dat laat zich niet meer berekenen. Maar de regering zelve ging voor.

12- 83

[...] die groene weide, weêr met vee bezaaid sinds de Grasmaand is gekomen, [...] treedt een boschpartij te voorschijn, met [...] de rijkgeschakeerde tinten van haar voorjaarskleed.

47-181,182

't Is reeds laat in het jaar. De herfst heeft reeds enige boomsoorten ontbladerd, anderen zijn met rood en bruin en goudgeel getint. Reeds lang is de oogst van de bvelden binnengehaald en de vruchten van de ooftbomen zijn alle geplukt. [...] Maar 't is niet altijd zomer en er zijn nog andere bezigheden en pligten, dan met den wandelstaf in de hand te dwalen [...] Als er afwisseling wordt verlangd in de streken die wij zamen bezoeken, dan is er niet altijd sprake van den besten tijd kiezen;

47- 212, 213

(De tweede dag) Daar ligt sneeuw op den weg en op de velden. [...] Ons maakt de korthed der dagen het heden ondoenlijk [...] maar wij blijven dien in meer dan één opzigt belangrijken togt ons voorbehouden.

57-229

-langs de (Langbroekse) Wetering prijken nog overoude en vermaarde ridderhofsteden in grooten getale, wèl meerendeels vernieuwd en herbouwd, maar nergens in ons vaderland treft men op zoo korten afstand zooveel oude torens en overblijfselen van middeleeuwschen bouwtrant aan als aan den weg 'langs de kastelen'.

36- 3

Wij gaan over land naar Walcheren. Maar wij konden 't niet laten te spreken over het water.

26- 83

Voor dromen en dwepen is de taaije leemgrond en het diepe karrespoor vol slijkerig water niet bijzonder geschikt. 't Is geen tijd om te minnekoozen, als de voet zijn rustpunt zoeken moet op het gladde kantje, of van kluit tot kluit moet

huppelen, of onvervaard door de gele brij moet waden. Wij zijn met behulp van een boomtak de zwalpende plank over de gezwollen beek overgekomen ...

45- 114

Na een paar uur wachten in de lage, sombere gelagkamer van een der logementen, terwijl daar buiten de regen blijft kletteren op de glazen, - na een wandeling naar het station door nieuwe waterstroomen overgoten, - na een uur toevens in het station zelf, waar wij alle aankondigen van buiten kunnen leeren, komt eindelijk de tijd, waarop wij naar Eindhoven mogen vertrekken, met de hoop, om daar althans de doorweekte kleederen te kunnen verwisselen. Maar de bagage is nog niet aan 't hotel en wordt niet voor den volgende morgen laat bezorgd. En zo bedriegt ook deze verwachting, evenals zoo menige andere, waarmede wij dezen dag van teleurstellingen waren begonnen.

46-

Maar als dan weêr de zon doorbrak, wat schitterde dan alles in tooverachtigen gloed! Wat blonken dan de droppels aan de takken, wat vonkelden dan de varens en mossen op den rijk begroeiden grond! Hoe stroomde er dan een lichtglans! Hoe stroomde er dan een lichtglans over de hooge toppen en de slanke stammen en wat baadden zich de vijvers met hun witte waterlelies en hun groene riethalmen in een wazig goud!

38-180

(Craandijk is een groot bewonderaar van Hildebrand's Camera Obscura en daar hebben wij dit stukje aan te danken. Het speelt zich af in het Brabantse Oosterhout.)

Gul en hartelijk ontvangt ons de bejaarde kasteleines en voortreffelijk is de koffij, die haar nicht weet te schenken. Daarom is dit hotel beroemd, maar niet daarom alleen. 't Duurt niet lang, of wij zijn met de spraakzame oude aan de praat, - of liever, zij is aan 't vertellen. Tijdens de Belgische revolutie, en in de jaren die daarop volgden, lag Oosterhout vol troepen. Zij heeft al onze koningen en prinsen gekend, al onze generaals, majoors, kapiteins en luitenanten, alle vrijwillige jagers; zij heeft in haar ruim zestigjarig leven honderden personen van betekenis bij zich ontvangen; zij heeft nog jaar op jaar bezoek van allerlei vermaardheden; zij kent kleine bijzonderheden, pikante anecdotes in menigte, die tot de geschiedenis van wat met den tiendaagsen veldtocht in verband staat kostbare bijdragen zouden leveren. En zij weet er van te verhalen met een' levendigheid en met een' eenvoud, die u doen vergeten, dat gij in Oosterhout zijt gekomen, niet enkel om te hooren, maar ook om rond te zien. Zij heeft iets boeiends in haar spreken, iets moederlijks in haar doen, iets innemends in haar voorkomen, waardoor gij 't u niet schaamt, u te bekennen, dat gij eigenlijk voor een goed deel om harentwille herwaarts zijt getogen, zooals velen vóór u het hebben gedaan, zoals die beide vrienden deden in Augustus 1839, toen zij, om haar te zien, van Terheide kwamen wandelen, na met de diligence naar Terheide te zijn gereden. Want - 't is immers geen onbescheidenheid, het u in het oor te fluisteren? - wij spreken met niemand anders en met niemand minder, dan 'Keetjen', het Noord-Brabantsche meisjes van *Hildebrand*, veertig jaar ouder, thans een eerwaardige matrone, maar nog steeds *the great attraction* van Oosterhout.

59-212

De boot stoomt de haven uit (Bergen op Zoom), het overblijfsel van het waterfort voorbij. Wij zijn 'op zee', zoals de visschers van IJerseke den grooten waterplas noemen. (Tijdens de tocht een uiteenzetting over de oesterteelt)

59-217

In en middag zien wij toch nog iets van de behandeling der jonge oesters. Het stadje Tholen is met den stoomtram zoo gemakkelijk te bereiken, dat wij het niet onbezocht willen laten, nu wij zo dicht in de nabijheid zijn. [...] Een rit van een half uur brengt ons in de nabijheid van Tholen. Maar wij zijn er nog niet. De rivier de Eendragt, ook een der Scheldearmen, scheidt ons nog van de stad. Wij moeten met de veerpont over.

60-266

Aan de spoorweghalte te Hedel beginnen wij onze wandeling. Van daar gaan wij naar Ammerzode. Daar steken wij de Maas over naar Bokhoven, om ons door de stoomboot naar Nederhemert te laten brengen. Nevens Nederhemert moet ook Heusden bezocht. Voorts varen wij de rivier af tot Woudrichem en doen van daar een benedevaart naar Loevestein, dusver beurtelings op Geldersch en Brabantsch grondgebied, door Zuid-Holland loopt de Merwede, die wij langs Gorkum, de ruïne van het huis te Merwede, een deel van de Biesbosch en het aloude Dordrecht volgen, en de noord, die ons [...] naar Rotterdam, het eindpunt van onze reize, terugbrengt. [...] Aan de halte Hedel beginnen wij onze wandeling. Wij komen er langs den spoorweg, die Utrecht met den Bosch verbindt.

60-268

Als wij aan de halte Hedel den trein verlaten, zien wij dien met zijn wuivende stoomvlag in den zonderlingen koker van de lange spoorwegbrug over de Maas verdwijnen.

60-292

Daar is altijd nog iets aartsvaderlijks in de betrekking eener welgezinde aanzienlijke familie tot de ingezetenen harer heerlijkheid, wanneer zij op haar landkasteel haar vast verblijf houdt. De ontwikkeling der zelfstandigheid bij pachters en dorpelingen wordt er zeker niet door bevorderd. Zij zijn gewoon, te steunen op 'het kasteel', van waar hun de hulpe moet komen, en niet onwaarschijnlijk wordt aan 'het kasteel' wel eens te veel overgelaten. Maar wat zou er worden van menig werk, als 'Mijnheer' of 'Mevrouw' niet krachtig voorging! Wat armoê zou er heerschen in menig stulp, als 'het huis' de gezonden niet wat liet verdienen en den kranken geen verkwikking zond! Wat al belangen lijden er schade, als de weelderige huishouding wordt opgebroken en het slot verlaten of gesloopt!

43-217

Ruim zeven uur lang wandelen wij rond en dien tijd hebben wij zeer noodig, om althans het voornaamste te zien. Voegen wij er de twee 'zeer dikke' uren bij, die er noodig zijn, om van 't station Voorschoten bij het huis de Paauw te komen en later van daar 't station van de H.I.J.S.M. in den Haag te bereiken, [...]

49-273

't Is overall leven en blijdschap. Niet veel dagen geleden betraden wij dezen zelfden weg. Maar toen was het hout nog

dor. Slechts hier en daar vertoonde zich 't ontwakend leven. Guur was de wind en soms stooft een verraderlijke jagsneeuw nog om ons heen. Welk een ontwikkeling zien wij in dien korten tijd.

49-275

Wij zijn een weinig te laat om de tulpen en hyacinthen nog in hun' vollen bloei te zien. Wel prijken nog tal van akkers met de veelkleurige en rijk geschakeerde vakken, maar ziet ook eens, wat een hoopen afgesneden hyacinthen daar liggen [...] Hoe verachtelijk zijn de liefelijke kinderen van Flora weggeworpen en hoe balsemen zij niettemin de lucht met hun geuren.

? Drenthe

Zeg niet dat de heide eentonig is en een togt door haar gebied niet anders dan vervelend kan zijn! [...] Daar is in de onmetelijke ruimte, die ons omgeeft, in de ongestoorde stilte, die er heerscht, in de ongerepte reinheid der natuur, die er bewaard bleef, iets aangrijpends en toch iets onuitsprekelijk liefelijks tevens. [...] Schilderijen zijn het, waar wij ons wenden.

Friesland, Beetsterzwaag

Hier wordt de voet niet moede en het oog niet verzadigd van wie hart heeft voor het bosch met zijn heilige stilte, met zijn rijk en eigenaardig leven van veldbloem en heiplant, van vogel en insect

Berkel

Minacht de Berkel niet! In hare eenvoudigheid is zij een zegen voor het gewest, waarvan zij een der sieraden is. Voor den Mississippi zou de graafschap te klein zijn; voor de Berkel heeft zij ruimte genoeg.

De heer Nairac zelf had gezorgd, dat „het oude hoekje der Yeluwe" in zijn merkwaardigheid werd geschetst. Daar kwam nog onverwacht het bericht van zijn' dood.